

STJEPAN MITROV LUBIŠA.

Na 24. novembra o. g. mala varošica Budva obukla se u svečano ruho, da učini pomen o dvadesetogodišnjici od smrti Stjepana Mitrova Lubiše i da dostojno proslavi zasluge njegove na književnom polju i narodnom dobru.

*

Stjepan Mitrov Lubiša rodio se u Budvi posljednega dana mjeseca februara 1824. godine. Lubiša je porijeklom iz Paštrovića i njegovo je pleme dvanaesto u toj općini. Još pisac biografije Lubišine (v. „Srpska Zora“ 1878.) veli: Početkom XI. stoljeća šlegla su u primorje, s kraj rijeke Lubišnice iz Hercegovine, dva brata blizanca, što su se smjestila u sred Paštrovića i tu udarila temelj selu „Blizikuće“ (blizakove kuće), gdje i dan današnji pleme Lubišino stanuje.

Stjepan je sin Mitra Lubiše i Kate Brdareve, rodom iz Grblja. Otac Stjepanov proveo je mal' ne čitav vijek na moru. Po smrti njegovoj ostao je Stjepan sirotom od nepunijeh četrnaest godina na malom imađu. U rodnom mu gradu nije bilo uredne škole, a onu koja je bila, Stjepan je malo ili ni malo pohodio. Kad je ostao sirotom, odade se knizi. Kolikijem je marom i uspjehom ovaj samouk knigu učio, pokazala su djela njegova.

Godine 1843. postade Lubiša općinskim tajnikom u Budvi. Godine 1848. stupa kao kandidat za državni sabor u Beču. Gotovo cio svoj vijek proveo je u javnom radu na političkom polju. Godine 1861. bio je naimenovan članom dalmatinske deputacije za vodeće pregovora pri banskoj konferenciji u Zagrebu. Od godine 1861. do godine 1876. bio je poslanikom na dalmatinskom saboru i carevinskom vijeću u Beču. Godine 1870. bio

je imenovan predsjednikom dalmatinskoga sabora. Umrije u Beču 23 novembra 1878. u 54-oj godini života. Godine 1885. bili su preneseni smrtni ostaci njegovi iz Beča u rodno mu mjesto Budvu.

Negov je politički život buran i pada u najteže dane narodne borbe i narodnoga života u Dalmaciji, Dubrovniku i Boci Kotorskoj, te još čeka neumitan sud nepristrana historičara.

*

U poznijim godinama svoga života Lubiša je počeo pisati i baviti se srpskom knižom. O tome on sâm ovako pripovijeda:

»Česti ženini*) prijekori nagnaju me da zavirim i u našu knižu. Oplijeni me i začari bogatstvo i izvorna mudrost narodnih umotvorina, pak nešto iz Vukovijeh zbiraka, nešto svagdašnjim općeñem s narodom crnogorskim i primorskim, izučim materñi jezik, omili mi i uľubim se u ono što sam prije mal ne prezirao. Ja nijesam nikad mislio pisati za štampu, ni prepunati i onako prepune sanduke naših knižara suhoparnim knigama, no videći grdni rasap, što se po štampi čini lijepim našim jezikom, puče mi srce od bola, pak se dadoh i ja da nešto pišem, kao neki prosvjed protivu takvog rasapa. Da li ću uspjeti, bojim se ľuto, er su se na pustoši naše kniže udomazetili oblici tuđih kulturnih jezika, kao da odedneš Hercegovca u francuski frak!«

Prvi kniževni radovi Lubišini bili su prijevodi. Početak njegova rada kniževnoga pada u godinu 1862. Te godine objavio je u zadarskom „Nazionalu“ (sada „Narodni List“) prijevod od nekoliko satirâ iz Ariosta. Zatim je u istom listu preveo Horacijeve *Hvale seľačkoga života*. U „Dubrovniku Zabavniku“ preveo je lijepu epizodu: Smrt Ugolinovu iz Dante-ove „Božanstvene Komedije“. Za prijevod Ariostovijeh satira Šurmin veli: »Prijevodi su takovi, e bi se čovjek mogao prevariti, da su originalni.«

Ovi prijevodi pokazuju, u kome se je pravcu kretala naobrazba Lubišina. On je najviše čitao italijanske i francuske kniže, te se s toga i u njegovijem pripovijestima i susrećemo

*) Supruga mu je bila Sofija, kći Joka Petrisavova Čelovića Rišćanina.

sa réminiscences na one prve osobito na Manzoni. Négov jaki talenat, i ako tuđom kúigom u prvom početku skrenut s pravoga puta, ipak uvidio je »grdni rasap, što se po štampi čini, lijepim našim jezikom... er su se na pustoši naše kúige udomazetili oblici tuđih kulturnih jezika, kao da odedneš Hercegovca u francuski frak« te »kao prosvjed protivu takog rasapa« počeo je Lubiša da piše: pripovijesti, za koje veli:

»Moja je namjera bila, da ovom radnom učuvam nekoliko znamenitijih događaja svoje otađbine, a uzgred da opišem način živleña, mišleña, razgovora, napokon vrline i poroke svojijeh zemlaka, pak sve to da predam potomstvu onako kako sam čuo i upamtio od starijeh ljudi, jer vidim da se svagdan stvari preobražuju i ginu sve što je napredniji doticaj i poplavica tuđinstva.«

I zbiła je u tome divno uspio.

Prve svoje pripovijesti objelodanio je Lubiša u „Dubrovniku Zabavniku“, „Koledaru Dalmatinske Matice“ i „Otađbini“. Čim su se pojavile, te su pripovijesti sa svoje originalnosti mnogijem omilile, te je kúížara Pretnerova u Dubrovniku njih osam izdala u posebnom izdañu latinicom. Daļe su pripovijesti Lubišine izlazile po raznijem listovima. Prvo ćirilovsko izdañe, koje sadržaje deset pripovijesti, izdala je g. 1882. kúížara braće Popovića u Panćevu.

Pripovijesti Lubišine mogu se podijeliti na dvoje: 1. — Pripovijesti crnogorske i primorske; 2. — Prićaña Vuka Dojćevića. Prve su pripovijesti duļe, druge kraće. Predmet je jednijem i drugijem narodni život. Za sve njih Lubiša veli: skupio i složio. I u tome se on razlikuje od Vuka i Vrćevića. Ovi su samo skupļali i biležili, a on je skupļao i slagao. U tome je slagañu kúíževna i umjetnička vrijednost Lubišina.

Pripovijesti crnogorskih i primorskih ima, s opisom Boka Kotorske, deset: Boka, Kañoš Maćedonović, Skoćidjevojka, Sćepan Mali, Prodaja patrijara Brkića, Pop Andrović novi Obilić, Krada i prekrada zvona, Proklćti kam, Gorde ili kako Crnogoreci lube, Sud dobrih ljudi.

Prićaña Vuka Dojćevića su omañe priće, u kojijem se potanko opisuje život i obićaји narodni. Lubiša je htio da na-

piše 100 pričańa, ali mu težńu presiječe prerana smrt. Napisao ih je 37, i izašla su u „Srpskoj Zori“: zatim u posebnom izdańu; a „Srpska Kńiževna Zadruga“ izdala ih je 18 u svojoj 67. kńizi.

Vuk Dojčević dvorio je dobar dio svoga vijeka Ivana Crnojevića, gospodara nad Zetom i Crnom Gorom, poznata u narodu pod imenom Ivanbega. Po Ivanovoj smrti živio je Vuk u dvorima Đurđa Crnojevića, sina i nasljednika Ivanova. Uz duge zimńe večeri Vuk je pričao mladomu gospodaru sve što se znamenitijega desilo za Ivanbegova života, i ta su pričańa — veli Ľubiša — do današńega dana doživjela u narodu. Odatle ih je on od Mahinâ i Poborâ, stanovnikâ sela u budvanskoj općini, skupio i složio. Ľubiša je u ovome djelu — veli Ľubomir Jovanović — osim pričańa koja narod priča o Vuku Dojčeviću, iznio i neke druge narodne pripovijetke pa je i ņih ispričao kao Dojčevićeve. U sve te priče unio je Ľubiša vrlo mnogo svoga prikazivańa narodnog života u onijem krajevima, a u nekijem je pričańima sasvijem samostalno, bez obzira na ikakve narodne pripovijetke, prikazivao savremeni narodni život i prilike u kojijem on živi.

Biografi Ľubišini vele, da je Ľubiša u istom pravcu namjeravao napisati jednu poveću pripovijetku ili roman, u kome je htio da opiše „Crnogorsko badńe veče“, tu crnogorsku „bartolomejsku noć“, te da prikaže tadašńe kulturno stańe srpskoga naroda, ņegove odnose prema Mlecima, Austriji, Rusiji i Turškoj i ņegove patńe i stradańa.

*

Ovo je kńiževni rad Ľubišin.

I ako o Ľubiši, kao kńiževniku, nemamo još potpune studije, ipak je o ņegovu značaju u srpskoj kńiževnosti više ili mańe utvrđen sud. Pok. prof. St. Castrapelli veli, da je Ľubiša tako velik umjetnik da do danas barem u prozi našoj nema mu takmaca. Ovomu mnijeńu potrebit je korektiv, koji nalazimo u Marka Cara. On veli, da medu srpskijem kńiževnijem majstorima, osobito što se tiče pripovjedača, Ľubiša jamačno zauzímle odlično mjesto, pa nastavlja: »Ľubišine pripovijetke spadaju zaista, pored svih tehničkih nedostataka ņinih, medu najvjer-

Y
H
M
B
E
P
G
Z
M
T
E
T
C
K
A
B
M
B
J
N
O
T
E
K
A

nije dokumente o ljudskoj prirodi u opšte, a o srpskom narodnom karakteru napose: među dokumente, koje će filosof i moralista u svako doba sa korišću i zadovolstvom čitati. Kao umjetnik, mogao je Lubiša biti nadmašen od potonjih srpskih pripovjedača, ali kao portretista narodne duše, kao tumač njegova humora i filosofije, kao slikar njegovih običaja i prošlosti, ostaje Lubiša jedinstven... U njemu je opservator i humorista bio mnogo jači od umjetnika...» Razgovori i besjede, slike i upoređenja, u onom živopisnom narodnom govoru, sve je lepše od lepšega. Lica Lubišinih pripovijesti kao Stevan Štiljanović, iguman Serafin, Kaňoš Maćedonović i pop Rado Andrović spadaju — veli marko Car — u rod onih ljudi, iz kojih je Negroš gradio svoje Mandušice, svoje igumane Stevane i svoje Draške.

Stil je Lubišin ponosit i bujan, u njemu se ogleda divleromantična priroda njegova rodnoga kraja Boke Kotorske. Kao stilista Lubiša može služiti kao uzor. Lubišine pripovijesti, kao nijedno drugo kniževno djelo, otkrile su veliko bogatstvo srpskoga jezika, te su postale bogat izvor za naš narodni jezik. Lubiša je pisao u dijalektu svoga kraja, što njegovijem pripovijestima daje osobitu draž.

Prof. St. Castrapelli pokušao je da učini paralelu između Negroša (vladike Rada) i Lubiše. On veli, da je Lubiša „Negoš u prozi“. On nalazi da Negroša i Lubišu spaja ono čvrsto narodno čustvo, koje se u Negroševu djelu opire tako žestoko »hodži koji riče na ravnom Cetiņu« a u djelu Lubišinu »mletačkoj vladi iznemogloj i grohnuloj od truhleži, koja se, u oči svoga raspada, i svoje sjeni boji«. On tvrdi, da je Lubiša, valda i ne sjetivši se, dao svojijem pripovijestima osobiti karakter narodni u toliko što su glavna lica, koja je uzeo iz domaće povjesti, izuzev samoga Kaňoša Maćedonovića, u očitoj opreci prema mletačkoj vladi. Prema tomu moralni momenat i tačka oko koje se vrti sav Lubišin rad jest antiteza između truhleži mletačke vlade i čistoga i zdravoga ponosa naroda u Boci Kotorskoj.

Ovo upoređenje, koje čini pok. prof. St. Castrapelli, tačno je u toliko što je glavni moralni momenat u Negroša i Lubiše jednak t. j. opiraње narodnoga čustva agresivnomu neprijatelju: Osmanliji i Mlečićima. Sličnosti ima još u tome što je tehnička

strana u Negoša i Ľubiše mańkava, te s toga i za Ľubišu možemo reći, da je pružio vijenac pripovijestî svoga rodnoga kraja, u kojijem je majstorski prikazao tamošni narod. Ali u ostalome ima velike razlike između Negoša i Ľubiše, kao između genija i talenta. Valda bi se Ľubiša bio bliže primakao Negošu, da je uspio napisati naumleni roman, ali jednako sumńamo, jer se geniji ne radaju tako često. Negoš je pravi genij, a Ľubiša velik talent.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

x.

1. Доба савршенства музике није оно вјере, доба је филозофије: Мозарт и Бетовен савременици су Конта и Хегела.

Ханри Блаз.

2. Презирати богатства не може него марва, која не зна што су, или анђео, коме не требају.

Сиксто V.

3. Закон није још створио велика човјека, али слобода леже стубове и скрајности.

Шилер.

4. Једном се дигох у звездите плавно,
Диг'о ме мисли одушевљен лет,
Погледах доље, све је било равно,
Владар ка' и роб, јаблан ка' и цвет.
Кликташе неки неко славно име,
Разабрао нисам, ал' сам се смиј'о,
О таште главе, не поносте се тиме.

Беранже, превео Змај.

5. Успомене ресе живот, а заборав сам чини га могућим.

Француска изрека.

6. Ко не зна лијевати сузе, тај их не зна ни отирати.

Њемачка изрека.

7. Успомена честитости није већ честитост, успомена жалости нова је жалост.

Француска изрека.

8. Нек питају слијевци: Што је љепота? *Аристотел.*

VOJISLAV TRAVUŃANIN.

Iz knĳiga starostavnih.

— Stevan Sremac. —

„Djela vaša suncu ravna
Ne će skriti nojca tavnā.“

Branko.

Glava Prva.

„Pa ga poslije roditelji vaspitaju u Dubrovniku gdje se oĳeni jednom lijepom, djevojkom unukom Imperatora Samuila.“

Dukĳaninova Kronika, gl. XXXI.

I kada Vojislav poraste do koŃa i do kopĳa bojna posla ga Dragomir, ųupan TrebiŃa, otac ųegov, u Dubrovnik grad na moru da se uĳi knĳzi i naukama i skladnosti, kako liĳi mladom ųupanoviĳu. A kada odraste i okrepeĳa do mladiĳa zagleda se u djevojku jednu. Prvi put je vidio na cesti kod Dupca, gdje stoji tamo a izgled joj se gubĳaše u dalekim prostorima puĳine.

Lijepa tuĳinko! oslovi je mladi Vojislav. Kuda to upravĳaš suzne oĳi svoje, i za kim se gubi pogled tvoj?

— Dobri tuĳinĳe, odgovori djevojka, gledam onu laĳu ųto se gubi eno u talasima ploveĳ u zamorske strane daleke i neznane. I ųalim ih i zavidim im. To su braĳa moja ųto bjeĳaju od nasiĳa Vladislavĳeva. Jesi li ĳuo za Vladislava cara Maĳedonskog, namjesnika narodu jadnom; je li ti poznata sudba Samuilova i bijedan konac dana Vladimirovih?

— Da li znam, pitaš me, djevojko? A ko ne zna to!? I djeca znaju to, i tuĳi narodi rone suze kada slušaju tuĳne pjesme o istraĳi carskih domova — a zar da ne zna to sin Dragomira koji bješe stric Vladimira tuĳna spomena. Ja sam Vojislav sin Dragomirov, a ko si ti kojoj kazah sada svoje ime?...

— Ja sam *Margarita* a zovu me i *Neda*; unuka sam Samuilova. Kada Vladislav istraĳi dom Samuilov, pobjegosmo

u gostoljubni grad ovaj. Ali nas ni ovdje ne ostavlja krvnik na miru. Za to gledam za demijom onom i htjela bih da sam još daļe od krajeva koje tako volim. O, Vojislave, bijedan je život naš! Prošlost crna i tužna; budućnost tamna šta krije u krilu svom, — to me plaši!... Ja sam samohrana djevojka; jeseći list, — igra bijesnih vjetrova — koji ne zna gdje će zavatlan pasti na zemļu i zgažen uginuti!...

— Nežni cvijete sa groba našeg nesretnog Samuila! Tako mlada, djevojko, pa već tako sjetom obrvana! U proleću života svoga, pa već osjećlaš studen jesenskih hladnih vjetrova!... Krvi carska, jednaka nam je prošlost, hajde da i budućnost združeni očekujemo. Tako samohranaj, slaba djevojko, trebaće ti *branič* da odoliš svakoj buri na lomnom brodu života našega!... Uzmi me za braniča, samohrana djevojko! Voļuću te kao što volim nesretno pleme naše, i mila ćeš mi biti, kao što mi je mio plavi zrak, modre gore i siće more zemļe moje gdje sunce prvi put ugledah!

A djevojka mu odgovori zadrhtalim glasom.

— Ja sam sirota i samohrana djevojka, ko će mene milovati?!... Ne budi mi, Vojislave, osjećajla, da ne budem još nesretnija! Tako ti nesreće i moje i tvoje — ne budi mi osjećajla tih, jer kako da ti vjerujem pri prvom susretu ovom?!...

A mladi Vojislav joj se zakle:

— Vjeruj, vjera spasava! Tako mi zemļe ove na kojoj srećan stojim i neba onog i Boga u nenu! Tako mi se tijelo trošilo kao zemļa od bijesnih valova; tako mi duša bila vazda uzburkana kao siće more ovo; — ako mi riječi ove nijesu odjeci duše i hitri teklići osjećajla mojih!... Duša mi ne vidjela lica Božijega, niti vidio igda zemļe svoje rodne — ako ne zborim ono što i osjećam!...

Tada mu povjerova djevojka rijećima i proli suze radosti. I Vojislav se naže k noj, i ona osjeti snažnu desnicu oko vitkog djevojačkog struka svog, a lice joj osu blaga rumen kao po nebu večerña rumen što se razli kada sunce poče tonuti i gasiti svoje zrake u talasima sićnega mora.

Tako stajahu tu u sretnom ćutaću, a kada se noć stade spuštati i tamnim plaštem svojim obavijati svijet, povede je gradu mladi Vojislav, dade joj prsten i na rastanku reče joj:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Idi i reci majci za zavjet moj i za lijepu vezu koju ugovorismo; a prsten ovaj neka ti riječima svjedok bude. U ņemu dragi kām, još si draža duši mojoj ti; tvrd je kam, još je tvrda ljubav moja k tebi djevojko; svila se oko srea moga kao prsten taj oko prsta tvoga!...

Glava Druga.

„Učini se da im je drug i pomoćnik, i stane Greima potajno savjetovati da s narodom nemilostivo i nepravедno postupaju. A tako isto potajno je narodu govorio: Što trpite toliko zlo od Grka?!“

Dukljaninova Kronika, gl. XXXII.

Ne požive dugo stari župan Dragomir poslije blagoslova koji dade sinu i snasi svojoj, jer ga ubiše na prijeari Latini Kotorani kada ga ugostiše. Ubiše ga kao gosta svoga i okalaševeti običaj gostoprinstva. I kada nestade tako slovenskih vladara, Samuila i Radomira, Vladimira i Dragomira, nestade premca silnom ćesaru Vasiliju i on postade gospodar svima narodima što živlahu između tri mora i dvije rijeke velike. A mjesto Dragomira postavi ćesar Vasilije sina ņegova Vojislava da vlada; i pridade mu Grke, da motre na ņ hoće li vjeran biti Vizantiji.

Teško bješe Vojislavu da podesi i ugodi i Greima koje mržase i narodu svome kojega ljublašev. Ali se Vojislav naučio bješe u Dubrovniku vještini i hitrini latinskoj, lijepim riječima i osmjejeima, i bješe razlika između onoga što osjećašev i mišlašev i onoga što zborashev i tvorashev. Kad bješe s Greima, zborashev što je ovima godilo.

— Gledajte, gospodo Romejska, zborashev Vojislav, kako smjela lica prolaze pored nas ovi robovi, otroci i parići carevine! Ne poznaju i ne poštuju gospodara svoga! Ne osjećaju jaram ņegov, pa ga se i ne boje!

— A šta bi radio ti, Trivale, vjerni saveznićev i poslušna slugo careva? pitahu ga Romeji. Naući nas.

A Vojislav im odgovori:

— Natovario bih breame teško na narod ovaj, da ugiba grbinu kao mazga pod teretom velikim. Nagnao bih ga na teške radove, neka nažulji ruke i umori mišice trnokopom, pa će, umoran, zaboraviti i omrznuti da maha sjekirom ubojnom. Neka osjeti da je *mazga* caru i Romejima, pa ne će poželeti bojna koña šimširovim sedlom osedlana. Nagnao bih ga, gospodo Romejska, da vjeruje, kao što je *jedan Bog na nebu, da je tako i jedan cesar na zemlji narodima*. Da njih slavi, a da zaboravi svoje, i Ladu, i Lela, i Davora i Strahora!...

Tako zboraše često Vojislav Romejima kada je s njima putovao po državi svojoj, kojom upravljaše u zdravle i u ime cesarevo.

A kada bješe sam u sredini svojih Srbaļa, ovako im zboraše:

— Što spava pleme moje? Što trpi nametnika nad sobom, mekušnog i razvratnog sina Sodome i Gomore?! Gle! Tudin paše oružje svijetlo, razigrava koña po polima vašim, pred ženama, sestrama i kćerima vašim; mami ih laskavim i lijepim riječima, lubi ih silom, — a sve na sramotu našu!... Moji vam stari nikada toga ne činiše! Eto među vama sijedih vlasi pa neka kažu pamte li sijede vlasi ovake dane teške i strašne kada moji stari gospodariše.

Tada se diže jedan starac, stari Jablan srebrnih vlasi, i nasloñen na sjekiru bojnu dvosječku reče:

— Krvi kraljevska, čuj, a čuj i ti, skupleni narode, jer ja sam ovdje letima najstariji. Bio sam čovjek oca tvoga *Dragomira*, i djeda *Prelimira*, i pradjeda ti *Tješimira* koji vladaše za slavnih dana Časlavlevih i bješe mu poslušan župan. Bilo mi je dvadeset leta kada je Časlav *ratovao po Bosni i Srijemu zemlji ravnoj*. I ova sjekira, na koju starost svoju naslañam sada, sijevala je u desnici mojoj one strašne i tužne noći, kada nas Ugri bezbrižno napadoše i poraz nam naniješe!... Mnogo pamtim, narode; pamtim i slavne a sjećam se i tužnih dana, ali ovako teške dane ne pamtim, Gospodaru! *Strahor* je prezreo i ostavio muževe naše i pustio da rđa popadne po oružju našem, *Lada* okrenu lice od polja naših, *Lelo* služi Romejima, samo nas *Davor* pomogne kada pjesmom olakšavamo tugu svoju. Ej, gospodaru

mladi, *stari* nas se *bogovi* odrekoše, jer ih napustismo, a *novi Bog naš* — prijatelj je Grkâ!...

— Drugi su pasovi bili tada, starino sijeda Jablane, a drugi naraštaji sada! reče Vojislav. Ne ropći, ne krivi Boga za *naše* krivice. Tada je pismo naše bilo bujna rijeka, koja ruši i odnosi sve, a sada smo kao mirno more, mrtva voda glatka lica kao mletačko ogledalo što je.

— Da, gospodaru, mirno dok ne duhnu vjetrovi! O, Vojislave, gdje je čovjeka da pusti dah gñeva po moru bijede i strplena narodnoga?! I tada bi pleme naše bilo more, ali more što proždire. Nema čovjeka toga! Zaman ga izgledamo! Pogledaj naše prve lude, cvijet zemlje naše, kako se tiskaju među Romeje, kako se rado nazivaju *patricijima*, *gooparsima* i *ipatima*, a da ima izabranika, kako bi slava srpska naša zvonila širom svijeta bijela!...

A Vojislav mu reče:

— Ja ću biti taj, ali čekam dan kad ću moći otpočeti sveto djelo. A mislim na taj dan jednako. Daću me bijeda živih, a noću prijekori mrtvih opomiću na to veliko djelo. I čujte me da vam kažem što nikome do danas ne otkrih i ne kazah.

Tada prestadoše svirke, pjesme i igre oko hrama; i svi se skupiše oko mladoga župana.

A Vojislav ovako otpoče:

— Da vam kažem znake, poruke starih naših: da se dižemo. Bila je divna noć kad jednom putovah s Greima. I noć naš zateče u Raškim stranama gdje Ibar protječe, gdje zametosmo prvu državu svoju. Bilo je ponoćno doba kada spustih mirisom lipa cvjetnih opojenu glavu i ležah kraj mogile neke drevne, i gledah zvijezde jasne kako plove zračnom pučinom zapadu svome!... I tihi san spuštaše se na oči moje, kad ugledah divna sijeda ratnika na mač nasloñena, i čuh gdje me ovim riječima oslovi: „Sine Dragomirov, ja sam *Samovlad!* Četiri je vijeka kako me zemlja pokriva u Panonskim stranama ravnim!... Teška mi je zemlja sa muka vaših!... Što spava pleme moje, pleme Grbaļa? Zar je sa Samovladom sva snaga narodna u grob zakopana? Ja oborih *Fruga* i *Obra*, a ti pokorno sagiñeš glavu prvu mekušnim Grkom!! A truda i muke me je stalo; jer mnogobrojni Frug bješe lukav, a silni Obar bješe divan, i

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

zemlja je steñala kuda je protutñio narod koñanikâ!... O Vojslave, ja sam poslanik sviju potomaka mojih a predaka tvojih, ÷ije sjeni traže osvetu, evijeleći u tihim noćima kroz šumor lišća, jer su im grobovi obesvećeni; i tebe tražim da povedeš narod na sveto djelo osvete i slobode!”

Tako reče sjen Samovladova i nestade je iza mogile. Jasni mjesec plovlaše plavim nebom, zvijezde ga pratijahu, i ja čuh kao neko tiho jecañe kroz grane jasika i topola oblivenih srebrnom svjetlošću. To bjehu duše predaka naših. I osjetih neko tiho romiñañe... Bješe li to rosa nebesna, ili suze ñihove — ne znam, skupljena braćo! I tada se zakleh da ću sve dnevi i noći posvetiti nesretnom narodu svom. I dočekaćete jednoga dana početak; kada vidim da je otežao narodu jaram i robovañe, a laka mu sjekira bojna i bojna muka...

Tako završi Vojslav, i riječi ñegove bjehu kao blagi melem, bjehu kao voda iz studenca života sakupljenom narodu. I svi ga gledahu kao proletni evijet, kao sunce proletno poslije sñežnih i mraznih dana duge zime.....

Glava Treća.

„Ali grčka vojska savlada pobuñenike i Vojslava (1036) te ovaj mora otići u Carigrad i tamo provesti neko vrijeme.“

Istorija Srp. naroda, L. Kovačevića i L. Jovanovića.

I dode dan da Vojslav iskupi riječ datu sjenima predaka i narodu skupljenom. Za dana ćesara *Mihajila Paflagoñanina* naidoše i zarediše bijede gora od gore i pritiskivahu narod, najprije *skakavci*, za tim *suša*, i najposlije *trusi* silni dođoše i prodoše, ali grabež slugu ćesarevih jednako trajaše. A kad se dojadi narodu diže se narod u *Duklanskoj* i u *temi Dračkoj*, a Vojslav im se stavi na čelo. I pomože Bog bijednom narodu, i oslobodi se priznav i proglasiv Vojslava Travunskog za slobodnog gospodara svog. I osam leta ne pomiñaše se u hramovima svetim ime ćesara Romejskog već ime Stefana Vojslava.

A devetoga leta diže opet ćesarevina Romejska silnu vojsku i savlada metežnike, i zarobi Vojslava i odvede ga u stñoni

grad Carigrad. Tu poznade sužnik slabost i mekušтво i kva-rež gospodara svojih. Tu se upoznade s Maćedoňaninom Petrom Deňanom, potomkom loze starih careva slovenskih, i dva sužña naćiniše lijepu družbu i dogovor. Reće Vojislav da ćeka gla-snika pobuñenog naroda, i da će se odmah vinuti iz grada, kao sužña ptica iz krletke, u slobodan zrak gora Travunskih. Tada mu Deňan reće: „Ako mi stigne glas takav, zakliñem ti se grobom Samuila našeg nesretnog — i ja ću to isto ućiniti.

I ne ćekaše dugo. Jednoga dana doće prurušen glasnik i reće tajno Vojislavu: „Pohitaj, ųupane, narod, boreći se, ćeka tebe“!.....

A u bijelom *Trebiñu*, stñnome gradu, u bjelokamenim dvorima bdijaše jedne noći plemenita Neda nad zaspalom djecom svojom. A bješe ih pet sinova, pet sokolova, i svaki sušta slika junaćkoga oca. I misli joj odletješe daleko istoku; san joj nikako ne padaše na oći, i ona, nasloñena na prozor kule, gledaše put istoka u zvjezdano nebo. I ujedared se trže. Sjajna zvijezda jedna preletje preko neba ostaviv svijetao trag puta svoga.

— „Za trn, za grm, nesretni robe! kliknu plemenita Neda. Ej, da si ti to, Vojislave, vojno mili moj; sivi sokole sokolića naših.

I poslije nekoliko dana pronese se radostan glas da je sužañ Vojislav utekao iz Konstantinova grada, i da hita na-rodu svome.....

Glava Ćetvrta.

„Kad je Jovan poslao Imperatoru u Solun deset centi zlata, bura je lađu bregovima ilirskim odnijela. Zlato je knez Srpski Stefan, koji se inaće i Vo-jislav zove, sebi prisvojio.“

Kedrin.

A u te dane kada odbježe sužañ Vojislav, posla brat će-sarev *Jovan Orfanotrof* silno blago na đemiji bratu svome će-saru Mihajilu. Ali se diže strašna bura i bacaše đemiju kao orahovu ľusku i otjera je u Jadranske vode i razbi o Dukľanske obale. A Dukľani nagruše, mnrnare i vojnike poubijaše, a blago

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

uzeše i odnesoše gospodaru svom Vojislavu. I kada izbrojiše, nađoše silno blago: *tisuću litara zlata*, kovanoga mihalata, osim blaga drugoga.

S tim uplijećenim blagom povede Vojislav narod u boj. Porazi nekoliko puta vojske vizantijske i *Teofilo Jerotik*, carski strateg, pobježe sramno iz zemlje.

Zaboļe silno ćesara Mihajila kada ću za sve te strašne vijesti, za gubitak blaga, metež i poraz vojske i bjegstvo stratega i zapovjedi logotetu svome da napiše kńigu Vojislavu. A u kńizi ovako stajaše:

„Imperator Mihajilo piše i zapovijeda županu i sluzi carstva Romejskog Vojislavu. Ako mi ne vratiš i ne pošleš uplijećenijeh hiladu litara zlata, i preslušlaš zapovijed moju, poslaću na te toliko vojnika koliko je kovanih mihalata u hiladu litara zlata. Za svaki mihalat ne ću žaliti po jednog vojnika, i onda me čekaj! Jer nije mi do blaga već do preslušanih zapovijesti mojih. Mnogi me narodi slušaju, — a zar gusari hudi duklanski da su mi preslušnici!“

Ali se Vojislav ne uplaš, i riješen na borbu ovako otpisa u kńizi ćesaru Mihailu:

„Stefan Vojislav Dobroslav, sin Dragomirov, piše i odgovara ćesaru Romejskom. — Blago je naše jer ga Bog darova i bura donese obalama našim. Znaš zakon koji vrijedi za sve narode. Ćija je obala, onoga i more i sve u ņemu i na ņemu; i ribe u vodi, i biser na dnu, i blago sa razbijenih đemija. Sam Bog nam ga posla da nam olakša borbu s tobom. Ne damo ti zlata, gusaru naroda ugnćetenih, a ako dođeš, — isplatićemo ti ga železom strijela i sjekira bojnih naših!“

(*Nastaviće se*).

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

DANIELE CORTIS.

— Antonio Fogazzarro. —

Glava XVII.

(18)

Jedno posredništvo.

— Brzi iz Firenze? upita jednoga čuvara senator Clenezzi, ulazeći vas zapijehan okolo četiri po podne u Terminsku stanicu.

— Dvadeset časaka zakašneća, odgovori čuvar.

Senator odahne, diže klobuk, otare rupcem lubaņu, gledajući omnibuse poredane na trgu. Sada se više nije bojao da je došao prekasno, ali se malo po malo povraćase na njegovo lice neka mnogo teža zabrinutost, starački nemir usana i obrva mu odavaše duševno uzbuđenje.

— Putuje se, senatore! reče na bergamašku jedan mladić, približujući mu se.

— Oh dragi! odgovori senator. Oprostite što Vas ne bijah vidio.

— Putuje li se? ponovi mladić.

— Ah Blažena Gospo! Ne govorite mi to ni za šalu! Bio bih tako sretan, da se sutra mogu probuditi na trgu „delle Scarpe“! Spomenite se dobro Vi koji ste mlad, ima toliko lijepih stvari na svijetu, ali drugoga Bergama nema nigdje, znate!

— Vi ste ovdje u službi, je li? U službi lijepih gospoda, eh? Kad se radi o lijepim gospodama, senator Clenezzi...

— Ostavite, ostavite, ne govorite ludosti. Sada će stići konte Carrè, ako bog ushtjede, pa tada ću se ja brzo izbaviti. Vi idete u Napulj?

— Jest, gospodine.

— Dobar put, eh!

Firenski voz ude u stanicu na četiri i deset. Na izlasku je bila gungula, a u gunguli stajao je senator otvorenih usta i oči raskolačenih, uprtih na struju koja izlažase. Prolašahu lica svakih godina i svakog oblika, strana i domaća; lica koja prolašahu osorna naprijed s morskama na čelu radi one tiske i ona radoznalosti; a nikada se ne pojavlivaše ono blijedo lice, s ve-

likim aristokratskim nosom i crnom bradom. Senatorove oči postajahu sve nemirnije. Već bijahu gotovo svi izašli, gomila se bijaše razila. Je li moguće? Stupi naprijed, pogleda, rasvijetli se od radosti i pođe u susret kontu Lau, koji je dolazio baš zadnji, lagano lagano, pušeći, s rukama u špagu i s podignutim ovratnikom od haletka. Za njim idahu nosač opterećen putnim torbama, šavlama i pokrivačima.

— Dragi konte, reče senator, ja sam ovdje da Vas pričekam na mjesto Vaših gospođa.

Lao ga pozdravi lakim poklonom i upita ga odmah:

— A Cortis?

— Ah, dobro, dobro! Danas je 28, je li? Prošla su tri dana. Nema ni poređenja s prvim danom.

— Eto tu! usklikne konte Lao. Ipak su mi mogli još telegrafati, dati mi drugih vijesti. Ja gotovo mišlah da ću ga naći mrtva.

— Ali, znate, nije se znalo kada ćete Vi otputovati, nije se znalo gdje bi Vam se imalo telegrafati. Pak Vi ste mogli vidjeti buletin u javnim novinama.

— Ne čitam ih, naprasito će konte, odmahujući glavom. Dakle se oporavlja?

— Oh za stalno, nema sumnje, sada je gotovo ozdravio.

Udoše u omnibus „Minervin“. Lao žurno pozatvori sva stakla i umota noge u pokrivač mrmajući:

— U vagonu se vrelo, a ovdje se čovjek ledi. On ozdravlja, a ja ću crknuti.

Clenezzi koji ga ne poznaše dobro, gledaše ga kao kakvu čudnovatu živinu.

— Jeste li nahlađeni? upita ga.

— Nahlađen? Makar da sam! Propao sam, to je. U ostalom, znate, bilo bi mi neugodno umrijeti u Rimu, jer svaki put što sam došao uhvatio sam groznicu, i, da uskrsnem ovdje, uhvatio bih je odmah opet. Dakle, recite mi, što je bilo Cortisu?

Senator mu pripovjedi sve. Sad već bijaše nestalo bojazni od kongestije u moždanima a s tim i svake pogibli.

— Je li još u parlamentu? upita konte.

— Jest još.

— A moja nevjesta? A moja sinovica? Uvijek ondje, okladio bih se.

— Barunica Jelena jest, uvijek ondje, osim koju uru po noći i koji časak po danu.

— Ali će sada biti mirne?

— Ali, ne znam baš, ima drugih stvari po srijedi.

Konte Lao, zaglušen od buke omnibusa i kolâ s kojima se omnibus ukrštavaše, prokle sve rimske kotače i, stiskajući oči, saže se put svoga druga.

— Što? reče on.

Senator pogleda izvan omnibusa, dok je ona buka prestala, pa ponovi:

— Ima drugih stvari. Znaite li da je Cortisova majka ovdje?

— Danijel mi je pisao da ima doći, odgovori konte, ali nijesam znao da je već došla... Ja sam mu odgovorio: Ti si magarac. Čujte me; kakva živina može imati onako veliko srce, ali čovjek, ne.

— Eto dakle jednoga uzroka dosadama, nastavi Clenezzi. Pak... Vi znate, već... Može se reći... Onaj moj gospodin kolega što Vam je u svojti...

Konte Lao namršti obrve, ispusti, stiskajući šake, nekakav produženi glas, nešto između hropeca i rike.

— Dosta, u jednu riječ, nastavi Clenezzi. Evo nas, pa ćete čuti.

Omnibus je tada ulazio u ulicu „Piè di Marmo“. Časak kašne peo se konte Lao s Clenezzijem polako polako uza stube „Minervine“, a Jelena silažalaše trkom u susret mu.

— Vidjela sam te, reče ona pružajući mu ruke. Kako sam blažena da si došao!

Lao je mučke stište na grudi, polubi je u čelo, i, dižući lice, reče ganutim glasom:

— Da si mi zdravo!

Jelena pruži ruku Clenezziju, više da ga otpusti nego da mu zahvali. Vidaše joj se na licu nestrpljivost da ostane sama sa stricem. Uze ga ispod ruke.

— Hajdemo gore, reče ona.

— Polako, polako, ponavljaše Lao, jer imam ošam prokletih ura železnice u leđima, i ne brojeći ono deset dvanaest od